

ПУТІВНИК ДЛЯ ОСВІТЯН

**ЩОДО ВІДНОВЛЕННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ
В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ
НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ**

*Рекомендовано до використання рішенням методичної ради
Державної установи «Український інститут розвитку освіти»
(протокол № 1 від 25 березня 2025 року)*

Упорядник: Сергієнко Всеволод Сергійович, методист відділу змісту освіти
Державної установи «Український інститут розвитку освіти»

Рецензенти:

Бугайко Юлія Олексіївна, доцентка кафедри адміністративної діяльності
навчально-наукового інституту № 3 Харківського національного університету
внутрішніх справ, докторка філософії;

Клименко Нінель Павлівна, доцентка кафедри історичної та громадянської
освіти Інституту післядипломної освіти Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка, кандидатка історичних наук;

Коваль Вікторія Олександрівна, доцентка кафедри дошкільної та
початкової освіти Національного університету «Чернігівський
колегіум» імені Т. Г. Шевченка, кандидатка біологічних наук, доцентка;

Лінійк Олена Олегівна, докторка педагогічних наук, доцентка, освітня
експертка

У путівнику подано рекомендації щодо відновлення освітнього процесу на деокупованих територіях, зокрема щодо формування і забезпечення мережі закладів освіти, розробки плану відновлення, створення безпечного освітнього середовища, розвитку вчителів психологічної компетентності тощо. Путівник розроблено відповідно до завдання 5.1 Плану заходів з відновлення освіти на деокупованих територіях на 2024–2027 роки (затверджено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20 вересня 2024 року № 897-р).

Путівник буде корисний керівникам органів управління у сфері освіти, керівникам (директорам) закладів загальної середньої освіти, педагогічним працівникам, які відновлюють систему освіти на деокупованих територіях.

ПУТІВНИК ДЛЯ ОСВІТЯН: щодо відновлення освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти на деокупованих територіях / В. С. Сергієнко. Київ : ДУ «УІРО», 2025. 35 с.

ВСТУП

Війна в Україні призвела до значних руйнувань освітньої інфраструктури та тривалих перерв в освітньому процесі. У зв'язку із цим пріоритетами освітньої політики є ефективне й вчасне відновлення української системи освіти, забезпечення психологічної підтримки учасників освітнього процесу, підготовка кваліфікованих педагогів тощо.

Згідно з «Порядком формування кадрового резерву працівників для роботи у закладах освіти на деокупованих територіях України» термін «деокуповані території» вживається в значенні: Автономна Республіка Крим, Донецька, Запорізька, Луганська, Миколаївська, Сумська, Харківська, Херсонська, Чернігівська області, м. Севастополь.

Досвід відновлення освітнього процесу на деокупованих територіях у закладах загальної середньої освіти є цінним для інших територіальних громад, які ще знаходяться в тимчасовій окупації або збираються відновлювати освітній процес. Але цей досвід істотно різниться залежно від регіону, типу населеного пункту, рівня безпеки, кількості учнів, наявності непошкоджених закладів освіти, тривалості тимчасової окупації, наявності.

автономії, можливостей громади, державної і зовнішньої допомоги та інших факторів, а тому може потребувати застосування принципово відмінних підходів.

Відновлення освітнього процесу на деокупованих територіях є складним завданням, що залежить від багатьох факторів, а саме: географічного розташування, розміру населеного пункту, рівня безпеки, кількості учнів / учениць, кадрового забезпечення, стану навчальних приміщень, тривалості окупації, самоорганізації громади.

Порадник призначений для педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти, директорів ЗЗСО, керівників органів управління у сфері освіти, батьків та всіх, хто цікавиться питаннями відновлення освітнього середовища на деокупованих територіях.

Кроки до створення безпечного освітнього середовища

1. Розроблення і запровадження в ЗЗСО чітких процедур реагування на поведінку учасників освітнього процесу в надзвичайних ситуаціях.
2. Інформування (інструктажі) учасників освітнього процесу щодо правил безпеки.
3. Застосування заходів мінної безпеки із залученням працівників ДСНС, інформування учасників освітнього процесу про правила мінної безпеки.
4. Навчання членів педагогічного колективу основ надання першої домедичної допомоги.
5. Навчання педагогічних працівників основ емоційної саморегуляції, особистої стійкості.

6. Розвиток партнерства з батьками.
7. Перегляд антибулінгової політики відповідно до умов воєнного часу з урахуванням різного досвіду проживання війни.
8. Забезпечення адаптаційних заходів на початку навчального року.
9. Забезпечення гнучкості ЗЗСО з урахуванням перспективи термінових вимушених змін у способах організації освітнього процесу.

Важливо пам'ятати, що діти, які пережили окупацію, потребують особливої уваги та підтримки. Вони можуть відчувати страх, тривогу, біль втрати, тому важливо створити для них безпечне та сприятливе середовище, де вони зможуть відновитися та повернутися до нормального життя.

Як створити психологічно безпечне освітнє середовище

Важливою є організація психологічно безпечного освітнього середовища, що потребує, зокрема, забезпечення всіх закладів загальної середньої освіти штатною одиницею практичного психолога та соціального педагога. [Міністерство освіти і науки України зазначає](#), що в умовах воєнного й післявоєнного стану актуальним залишається здійснення психологічного супроводу учасників освітнього процесу, що спрямовується на створення сприятливої атмосфери, яка дозволить дітям розслабитися, відновити почуття безпеки та психоемоційного комфорту.

Фахівцями розроблені спеціальні курси, які допоможуть педагогам і батькам краще розуміти учнів, своєчасно виявляти ознаки стресу та застосовувати практичні інструменти для його подолання.

Корисні ресурси:

- [Розумію: курс з психологічно-емоційної підтримки для вчителів та шкільних психологів.](#)
- [Ознайомчий онлайн-курс про базові принципи психології для роботи з травмами дітей та дорослих створено в межах ініціативи першої леді України Олени Зеленської.](#)
- [Як учителям підвищити стресостійкість та ресурсність.](#)
- [Навчання для вчителів із розвитку психологічної компетентності.](#)

Матеріали на допомогу щодо забезпечення психологічної підтримки:

- [Онлайн-платформа Всеукраїнської програми ментального здоров'я «Ти як?» містить інформацію про психологічну допомогу / самодопомогу для дітей і дорослих.](#)
- [Ресурси для психологічної підтримки.](#)
- [Портал проєкту «Resilience.Help» від ГО «Смарт освіта» містить корисні ресурси, поради й тренінги щодо життєстійкості.](#)
- [КУРС ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ДЛЯ ОСВІТЯН «Перша психологічна допомога учасникам освітнього процесу під час та після завершення воєнних дій».](#)

Попередження булінгу, зокрема щодо дітей з різним досвідом проживання окупації

Діти, які пережили окупацію, часто зазнають травматичних подій, таких як бомбардування, утрата близьких, переміщення тощо. Цей досвід може вплинути на їхню поведінку та емоційний стан, роблячи їх більш вразливими до булінгу або агресії. З огляду на це рекомендуємо проведення в ЗЗСО заходів, спрямованих на своєчасне виявлення ознак деструктивних форм поведінки: проведення діагностики, інтерактивних тематичних занять із психологом / класним керівником й учнями, які можуть бути потенційними жертвами, та тими, хто ініціює булінг. Дієвим способом попередження булінгу є різноманітні заходи для згуртованості й солідарності членів учнівських колективів, психологічні або психоедукаційні години, реалізація тематичних проєктів. Для цього рекомендуємо:

- Розробіть кодекс безпечного освітнього середовища у своєму класі разом з учнями, щоб кожен відчував причетність і відповідальність.
- Створіть простір, де учні можуть вільно висловлювати думки та почуття, не боячись осуду.
- Присвячуйте час обговоренню важливих соціальних питань, розвитку емпатії та толерантності.
- Посприяйте тому, щоб учні могли ставити себе на місце інших людей і розуміти їхні почуття.
- Допоможіть учням відпрацювати різні стратегії вирішення конфліктів.

- Обговорюйте з батьками важливість розвитку навичок мирного співіснування в дітей.
- Залучайте представників різних культур та соціальних груп для проведення заходів у ЗЗСО.
- Зберіть книги, статті, фільми, які допоможуть у вивченні тем, пов'язаних з конфліктами та толерантністю.
- Демонструйте повагу до всіх учнів, незалежно від їхніх поглядів та вподобань.

Гарантування інформаційної безпеки є необхідним з огляду на характер російсько-української війни, вагомою частиною якої є війна в інформаційному просторі, спрямована на дезорієнтацію та деморалізацію противника. Для нейтралізації загроз інформаційного характеру потрібно посилити захищеність інформаційних систем ЗЗСО (налаштування доступу до акаунтів, електронних скриньок, інтернет-ресурсів), забезпечувати умови для формування навичок медіаграмотності здобувачів освіти для роботи з різними видами інформації з відкритих джерел, налагодження на постійній основі співпраці з кіберполіцією.

[Перевіряйте інформацію на достовірність: корисні ресурси.](#)

РОЗДІЛ І

Формування і забезпечення мережі закладів освіти

Першим кроком є формування мережі вцілілих закладів освіти. Понад 3 798 закладів освіти постраждали від бомбардувань та обстрілів. 365 з них зруйновано повністю. Міністерство освіти і науки України зібрало численні факти та аргументи, які доводять, що російські війська руйнують школи та університети, дитсадки й дитячі будинки. Для старту освітнього процесу підійдуть тимчасові рішення. Наприклад, навчатися не в школах, а в придатних уцілілих будівлях, зводити тимчасові модульні споруди або прибудови до наявних закладів. Ще один варіант — пристосування підземних сховищ під освітні потреби, адже якщо є джерела безперебійного живлення та стабільний супутниковий інтернет, такий простір можна використовувати, не відволікаючись на повітряні тривоги.

Другим кроком є формування кадрового резерву. Ідеться не лише про вчителів та викладачів, а й про директорів і працівників органів управління освітою. Це регламентується постановою Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2023 року № 1112. До кадрового резерву можуть долучатися педагоги, які виїхали з непідконтрольних територій та працюють дистанційно. Згідно з наказом МОН «Про затвердження Порядку та умов здобуття загальної середньої освіти в комунальних закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в Україні»

з 01 вересня 2025 року переміщені учні матимуть можливість залишитися на дистанційному навчанні у своїх закладах освіти за таких умов: у школах за місцем перебування немає вільних місць для очного навчання; місцеві школи відповідного рівня освіти не працюють очно; усі місцеві школи, де проживає учень, припинили свою діяльність.

Третім кроком є оцінювання знань та вимірювання освітніх утрат. Відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо визнання результатів навчання осіб, які проживали на тимчасово окупованій території України» діти, які навчалися в окупації, можуть скласти річне оцінювання з української мови та історії України у відповідних ЗЗСО. При відновленні освітнього процесу на деокупованих територіях рекомендуємо використовувати «Алгоритми відновлення навчального процесу в ЗЗСО, які розташовані на деокупованих територіях».

1. Інвентаризація з метою відновлення освітнього процесу

Відновлення освітнього процесу в деокупованих населених пунктах та на прифронтових територіях є багатоаспектним завданням. Для того щоб ефективно організувати освітній процес, потрібно детально проаналізувати потреби, сформувати мережу ЗЗСО, провести заходи відповідним органам, створити безпечне середовище та провести інвентаризацію матеріально-технічної бази закладів освіти, зокрема матеріальних цінностей, будівель, споруд та укриттів.

Для цього необхідно створити інвентаризаційну комісію. До складу комісії рекомендовано включати представників адміністрації, учителів, батьків, представників місцевої влади та волонтерських організацій. Необхідно визначити, які саме об'єкти

будуть інвентаризовані (меблі, обладнання / устаткування, бібліотечний фонд тощо) та утворити комісію з розподілом повноважень і зазначенням строків завершення роботи комісії. Рекомендуємо за допомогою [методики оцінки ризиків безпеки в системі освіти, пов'язаних із збройною агресією Російської Федерації проти України](#), визначити, чи територія закладу освіти безпечна для проведення інвентаризації. Зверніться за допомогою до відповідних служб, якщо потрібно знешкодити вибухонебезпечні предмети або усунути інші загрози. Комісією складаються детальні акти інвентаризації. В актах необхідно зафіксувати стан кожного об'єкта, наявність пошкоджень, відсутність або надлишок майна. Фотографуйте всі пошкодження та втрати, це допоможе при подальшому оформленні документів. Перевірте наявність документів на майно закладу (установчі документи), договорів, актів приймання-передачі тощо. Складіть звіт про результати інвентаризації. У звіті детально опишіть стан закладу, перелік пошкоджень, втрат та стан майна. На основі результатів інвентаризації розробіть детальний план відновлення закладу освіти, який міститиме заходи щодо ремонту, закупівлі нового обладнання та матеріалів. Рекомендуємо звернутися до місцевої влади, благодійних організацій та міжнародних партнерів за допомогою у відновленні. [Розробіть «Мобілізаційний план».](#)

2. Цифрова трансформація освіти

[Для дітей, які переїхали через війну, передбачені спрощені умови зарахування до ЗЗСО.](#) Потрібно здійснити **фактичний** облік місцезнаходження учнів, педагогічних працівників та встановити зв'язок із батьками дітей, які тимчасово переміщені. Рекомендовано скласти повний перелік учнів, які

перебувають на території громади, у межах України та за кордоном і визначити їхні нагальні потреби. Важливо враховувати, що відповідно до [наказу](#) МОН від 07 серпня 2024 року № 1112 «Про затвердження Порядку та умов здобуття загальної середньої освіти в комунальних закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в Україні» та [особливостей організації навчання в ЗЗСО у 2025/2026 навчальному році](#) рішення про форму навчання визначатиме місцева громада та засновник закладу.

Поради щодо цифрової трансформації освіти:

- потрібно інтегрувати цифрові технології в навчання на всіх рівнях освіти, починаючи з дошкільної освіти;
- [розвивати](#) цифрові освітні інструменти із застосуванням [штучного інтелекту](#) та навчання цифрової грамотності;
- [проводити](#) навчання з підвищення обізнаності учасників [освітнього процесу](#) в кібербезпеці.

3. Зарахування дітей ВПО до ЗЗСО

[Для](#) зарахування до закладу освіти в Україні не потрібна довідка ВПО (крім зарахування до 1 класу), достатньо лише подати заяву (її скановану копію чи фотокопію) про зарахування від когось із батьків чи інших законних представників. Заява подається будь-яким способом: особисто або електронною поштою, через месенджер або іншим зручним способом для заявника. Якщо в законних представників наявне свідоцтво про народження дитини та свідоцтво її навчальних досягнень — бажано скановані копії чи фотокопії цих документів додати до заяви.

Звертаємо увагу, що довідка ВПО може бути потрібна для зарахування до першого класу. Якщо в батьків внутрішньо переміщеної дитини немає свідоцтва про народження — для зарахування дитини до першого класу вони можуть подати довідку ВПО. Водночас якщо документи на зарахування до 1 класу подають особи, які є внутрішньо переміщеними особами, але не зареєстрованими на цій території, заклад освіти сприяє їх реєстрації і не відмовляє в прийомі документів. Це визначено листом МОН від 16 квітня 2022 року № 1/4202-22

[«Щодо зарахування до 1-го класу закладів загальної середньої освіти»](#) та [Порядком зарахування, відрахування та переведення учнів до державних та комунальних закладів освіти для здобуття повної загальної середньої освіти](#).

4. Освіта після звільнення: кроки до відновлення

[Згідно](#) з постановою Кабінету Міністрів України від 02 серпня 2024 року № 866 «Про затвердження Методики оцінки [ризиків безпеки](#) в системі освіти, пов'язаних із збройною [агресією Російської Федерації проти України](#)» та [розпорядженням](#) уряду від 20 вересня 2024 року № 897-р

[«Про затвердження плану заходів з відновлення освіти на деокупованих територіях на 2024–2027 роки»](#) відновлення освіти на деокупованих територіях України є одним з найважливіших завдань після звільнення населених пунктів. Російська агресія завдала значної шкоди освітній системі, знищивши заклади освіти, порушивши освітній процес і завдавши психологічної травми учням, учителям та їхнім родинам. Відновлення освіти — це не лише відновлення будівель, а й відновлення довіри, створення безпечного освітнього середовища та повернення до українських освітніх стандартів. Тимчасова окупація частини

України створила виклики у сфері освіти. Багато закладів освіти було зруйновано або пошкоджено, а бойові дії створюють небезпеку й нині. Діти й молодь, які перебували на окупованих територіях, зазнали негативного впливу від освітньої системи країни-агресора. Їх навчали за зміненими програмами, мілітаризували та намагалися сформувати в них іншу національну ідентичність. Один із пріоритетів держави – відновлення освітнього процесу на деокупованих територіях. Цей процес залежить від різних чинників. Серед них тривалість окупації та її характер, безпекові фактори (мінування, обстріли тощо), стан освітньої інфраструктури (наявність руйнувань / пошкоджень, доступна освітня мережа тощо), а також транспортне сполучення, демографічна ситуація, доступний кадровий резерв, економічна ситуація в державі та можливість надання фінансової підтримки таким територіям.

Для різних закладів освіти досвід роботи в окупації та відновлення після звільнення істотно варіюється залежно від регіону, типу населеного пункту й кількості учнів. А за деякими параметрами — зокрема, рівнем безпеки, ставленням до автономії та зовнішньої допомоги, стратегіями відновлення, взаєминами з органами влади й місцевими громадами — відмінності є значущими. Тож різні заклади освіти можуть потребувати принципово різних підходів до відновлення. Для цього радимо використовувати «Білу книгу». Вона містить шляхи вирішення різних питань у процесі деокупації у сфері освіти та можливі наслідки кожного з них.

Дорожня карта адаптації

1. Аналіз стану освіти

Важливим кроком при переході до відновлення освітнього процесу на деокупованих територіях є оцінка відповідності чинних програм, підручників та методик українським державним стандартам. Рекомендуємо виявити прогалини в знаннях учнів за допомогою вхідних діагностувальних робіт, які визначають рівень освітніх утрат здобувачів освіти.

2. Розробка плану дій

Рекомендуємо створити докладний план переходу, який охоплює:

- строки реалізації кожного етапу;
- перелік відповідальних осіб;
- потрібні ресурси;
- призначення координатора процесу переходу.

3. Відновлення використання українських програм та підручників

Програми та підручники мають повністю відповідати державним стандартам освіти й визначати чіткі цілі навчання і очікувані результати. Має відбутися заміна підручників, що пропагують ідеологію держави-агресора, на українські, вилучення книжок, навчальних матеріалів, стендів агресора з бібліотек та освітнього середовища. Рекомендуємо систематизувати програми відповідно до державних стандартів.

Для того щоб процес адаптації учнів відбувся комфортно, потрібно створити відповідні умови: організувати позакласні виховні заходи, спрямовані на формування національної свідомості та української ідентичності; оформити навчальні кабінети з використанням державної символіки України, інформації про нашу країну, її героїв тощо; наповнити бібліотечний фонд творами українських і світових класиків, довідковою та художньою літературою тощо.

4. Підготовка педагогічних кадрів

Постанова Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2023 року № 1112 «Про затвердження Порядку формування кадрового резерву працівників для роботи у закладах освіти на деокупованих територіях України» є важливим кроком для відновлення освітнього процесу на деокупованих територіях. Постанова спрямована на вирішення актуальної проблеми забезпечення якісної освіти на деокупованих територіях України шляхом формування кадрового резерву педагогічних працівників. Цей документ детально регламентує процедуру формування, ведення та використання такого резерву. Рекомендуємо адміністраціям ЗЗСО формувати запити на заповнення вакантних посад; взаємодіяти з органами місцевого самоврядування для оперативного заповнення вакансій; забезпечувати комфортні умови роботи для педагогів, які перебувають на деокуповані території; активно поширювати інформацію про програму формування резерву серед педагогічних працівників; забезпечувати допомогу в оформленні необхідних документів; заохочувати до участі в програмах підвищення кваліфікації; дотримуватися високих стандартів

захисту персональних даних; регулярно надавати аналітичні звіти про стан резерву та потреби закладів освіти; забезпечувати ефективну взаємодію між усіма залученими сторонами; залучати громадські організації та волонтерів до підтримки програми; надавати психологічну підтримку педагогічним працівникам, які працюють у складних умовах.

5. Залучення батьків та громадськості

Співпраця вчителів, батьків та громадськості на деокупованих територіях набуває особливого значення. Вона допомагає не лише відновити освітній процес, а й створити безпечне та сприятливе середовище для дітей, сприяти їхньому психологічному відновленню та соціальній адаптації. Потрібно працювати з батьківською спільнотою для інформування про зміни в освітньому процесі, для залучення до участі в житті закладу. Важливо забезпечити комунікацію між учителями та батьками, організовуючи зустрічі, на яких обговорюватимуться питання безпеки, навчання, соціалізації дітей. Батьки можуть допомогти у відновленні навчальних закладів, а також у забезпеченні підтримки для учнів удома.

У разі потреби організовувати курси або тренінги для батьків з питань організації освітнього процесу, допомоги дітям в умовах стресу та відновлення навчання. Використання онлайн-ресурсів і платформ для відновлення навчання може бути корисним у деокупованих районах, де освітня інфраструктура ще не повністю відновлена. Спільна робота вчителів, батьків та громадських організацій може допомогти налаштувати ці інструменти для потреб місцевих шкіл.

Після деокупації важливо залучати громадські організації та волонтерів, які можуть допомогти в організації навчання, проведенні культурних та освітніх заходів, а також у забезпеченні матеріальної підтримки для шкіл. Співпраця з місцевими органами влади, підприємствами та іншими організаціями дозволяє створювати програми для розвитку освіти та підтримки учнів і вчителів.

Варіанти співпраці:

- залучення батьків до шкільних об'єднань / рад;
- розробка спільних програм та планів роботи, ураховуючи потреби дітей та можливості ЗЗСО;
- залучення до організації свят, конкурсів, екскурсій для зміцнення спільноти та відновлення довіри;
- спільна робота над створенням безпечних умов у ЗЗСО, забезпеченням психологічної підтримки дітей та педагогів;
- спонсорська допомога.

6. Моніторинг та оцінка результатів

Моніторинг знань учнів після деокупації є критично важливим для оцінки освітніх утрат, визначення індивідуальних потреб кожного учня та розробки ефективних стратегій відновлення освітнього процесу.

Мета моніторингу:

- Оцінити рівень знань і вмінь учнів з різних предметів.

- Виявити прогалини в знаннях, спричинені перервою в навчанні.
- Визначити психологічний стан учнів та їхню готовність до навчання.
- Сформувати індивідуальні освітні траєкторії для учнів.
- Оцінити ефективність упроваджених освітніх програм.

Інструменти для моніторингу:

- Тести для оцінки рівня знань з різних предметів.
- Анкети для збору інформації про ставлення учнів до навчання, їхні емоції, потреби.
- Спостереження для оцінки поведінки учнів на уроках, їхньої активності.

Адміністрації закладу рекомендуємо провести моніторинг ефективності переходу до реалізації державних освітніх стандартів; оцінити освітні втрати та отримати зворотний зв'язок від учнів, учителів і батьків. Проведення моніторингу знань учнів після деокупації є складним, але необхідним процесом. Завдяки систематичному моніторингу можна забезпечити ефективну адаптацію учнів до нових умов навчання та допомогти їм досягти успіхів. Моніторинг має бути не лише діагностичним, а й розвивальним інструментом. Результати моніторингу мають бути використані для розробки ефективних стратегій навчання та підтримки учнів.

7. Ключові принципи системи підтримки

Кожен учасник освітнього процесу потребує індивідуального підходу та підтримки. Система підтримки має бути комплексною та охоплювати всі аспекти адаптації. Важлива співпраця всіх учасників освітнього процесу, органів місцевої влади, громадських організацій та міжнародних партнерів. Підтримка має бути безперервною і тривати протягом усього періоду адаптації. Для оцінки ефективності системи підтримки рекомендуємо регулярно отримувати зворотний зв'язок від учасників освітнього процесу, проводити опитування та анкетування. Це дозволить виявити проблемні питання та вчасно внести корективи. Створення ефективної системи підтримки учасників освітнього процесу є важливим кроком для успішної адаптації до нової системи освіти. Така система допоможе створити сприятливе освітнє середовище, сприятиме підвищенню якості освіти та забезпечить психологічний комфорт усіх учасників освітнього процесу. Перехід від системи освіти держави-агресора до української системи освіти — це важкий і відповідальний процес. Від його успішної реалізації залежить майбутнє нашої держави. Завдяки спільним зусиллям усіх учасників освітнього процесу можна створити якісну та сучасну вітчизняну систему освіти.

РОЗДІЛ II

Основні напрями роботи щодо відновлення закладів освіти на деокупованих територіях Оцінка збитків та розробка плану відновлення

Засновникам та адміністрації закладів необхідно провести детальний аналіз стану закладів, визначити обсяг руйнувань та необхідні ресурси для відновлення. Потрібно розробити план відновлення, який міститиме інформацію про:

- пріоритетність відновлення закладів освіти;
- терміни виконання робіт;
- джерела фінансування;
- відповідальних виконавців.
- **Забезпечення безпеки учасників освітнього процесу:**
 - провести розмінування територій навколо ЗЗСО;
 - оснастити заклади освіти системами безпеки (відеоспостереження, тривожні кнопки);
 - підготовка укриття;
 - розробити плани евакуації та провести відповідні навчання;
 - забезпечити психологічну підтримку учасників освітнього процесу.

- **Відновлення освітнього процесу:**

- організувати освітній процес відповідно до державних стандартів;
- забезпечити підручниками, матеріалами та обладнанням;
- організувати додаткові заняття для усунення прогалин (освітніх утрат) у знаннях учнів;
- залучити до освітнього процесу кваліфікованих учителів, які не працювали за стандартами освіти держави-агресора;
- створити сприятливу психологічну атмосферу в ЗЗСО.

- **Інформаційна кампанія:**

- проводити інформаційні кампанії серед населення щодо відновлення освітнього процесу;
- інформувати батьків про початок навчального року, безпеку в ЗЗСО та дошкільних закладах;
- створити вебсайт або мобільний додаток для інформування про перебіг відновлення освіти;
- поширювати інформацію через офіційні канали зв'язку.

- **Міжнародна співпраця.** Відновлення системи освіти на деокупованих територіях України є одним з першочергових завдань для відбудови країни. Залучення міжнародної спільноти до цього процесу є критично важливим для забезпечення швидкого та ефективного відновлення. Рекомендовано:

- Залучати міжнародну допомогу для відновлення освіти.
- Співпрацювати з міжнародними організаціями та фондами.

- Обмінюватися досвідом з іншими країнами, які стикалися з подібними проблемами.

В умовах повномасштабної війни та значного збільшення кількості дітей ВПО на всій території України, а також збільшення кількості переміщених педагогів, здається доцільним розвивати додаткові ініціативи, що сприяють різнобічній підтримці дітей ВПО та забезпечують їх інтеграцію в нових громадах та освітніх середовищах. Можливим продовженням було б створення системи підтримки переміщених педагогів, що охоплює психологічну та професійну підтримку їх на всій території України, особливо з навичок інклюзивної освіти, надання психосоціальної підтримки учнівству та використання навичок викладання, чутливого до конфлікту.

РОЗДІЛ III

Принципи та умови для досягнення фізичної безпеки учасників освітнього процесу

1. Безпечне середовище

Фізична безпека учасників освітнього процесу є одним з найважливіших аспектів забезпечення якісної освіти. Особливо гостро це питання постає в умовах війни, надзвичайних ситуацій. Рекомендовано для забезпечення безпечного освітнього середовища провести навчання для педагогічних працівників та інших учасників освітнього процесу із [цивільного захисту](#). Зокрема, педагоги й учні дізнаються, як поводитися з вибухонебезпечними предметами, здійснювати евакуацію із закладу освіти, як поводити себе під час повітряної тривоги або виникнення надзвичайної ситуації. Для цього можна використати [інтерактивний онлайн-урок](#) з мінної безпеки для дітей початкової та [старшої школи](#) із цікавими завданнями за участю пса Патрона, Дмитра Монатіка та представників Державної служби України з надзвичайних ситуацій (ДСНС), який розроблений за участю UNICEF. Важливо також розробити безпечні маршрути до закладів освіти та обладнати шкільні автобуси належними засобами безпеки. Звертаємо увагу на необхідність [перевірки стану будівель на міцність та проведення необхідних ремонтних робіт](#). Для здійснення розрахунків можна використати [методику оцінки ризиків безпеки в освіті](#), яка передбачена постановою КМУ від 02 серпня 2024 року № 866.

Також потрібно забезпечити заклад освіти [пожежною сигналізацією](#) і вогнегасниками, розробити план евакуації на [випадок пожежі](#). Варто дотримуватись [санітарного регламенту для закладів загальної середньої освіти](#).

2. Системи безпеки та кадрова політика

Рекомендуємо засновникам провести встановлення систем відеоспостереження для контролю доступу та виявлення підозрілих осіб. Установлення охоронної сигналізації, що спрацьовує в разі проникнення сторонніх осіб, підвищить рівень безпеки в закладі освіти. Актуальним в умовах деокупації є постійне навчання педпрацівників навичок першої домедичної допомоги. Рекомендуємо запровадити в закладі проведення регулярних тренінгів для вчителів та адміністрації з надання першої домедичної допомоги, зокрема в умовах обмежених ресурсів та в нетипових умовах. Рекомендуємо проводити регулярні інструктажі для учнів, учителів та адміністрації щодо правил поведінки в надзвичайних ситуаціях.

Матеріали на допомогу:

- [ГО «Смарт освіта» і EdEra створили курс «Домедична допомога»](#).
- [Перша домедична допомога в умовах війни](#).
- [Перша домедична допомога](#).
- [Перша домедична допомога \(у форматі SCORM\)](#).

3. Співпраця з органами влади та громадськістю

Рекомендуємо розширювати співпрацю ЗЗСО з поліцією, бо це є важливим аспектом сучасного освітнього процесу. Вона спрямована на забезпечення безпеки учнів, педагогів та персоналу закладу, а також на формування в молоді правосвідомості та поваги до закону. Залучення ресурсів громади (фінансових, матеріальних, людських) допомагає ЗЗСО реалізовувати додаткові освітні програми, організовувати цікаві заходи та екскурсії. Співпраця з поліцією для забезпечення безпеки в районі навчального закладу є важливою частиною освітнього процесу в ЗЗСО. Рекомендуємо залучати місцеву владу до вирішення питань безпеки та залучати батьків до забезпечення безпеки своїх дітей. Співпраця ЗЗСО з поліцією є важливим кроком до створення безпечного та комфортного освітнього середовища, формування в громадськості поваги до закону та активної громадянської позиції, а спільні проєкти ЗЗСО з поліцією сприяють розвитку почуття відповідальності за свою громаду, бажання брати участь у її житті.

РОЗДІЛ IV

Створення системи підтримки учасників освітнього процесу під час адаптаційного періоду

Повернення до українських стандартів освіти на деокупованих територіях потребує комплексної підтримки всіх учасників освітнього процесу. Нижче пропонуємо систему підтримки, яка може бути адаптована до конкретних потреб кожного деокупованого регіону:

1. Психологічна підтримка

З метою подолання стресу, тривоги та негативних емоцій рекомендуємо для учнів, учителів та батьків (учасників освітнього процесу) проведення індивідуальних консультацій із психологами. Пропонуємо розробити план тренінгів для розвитку емоційного інтелекту, комунікативних навичок та вміння працювати в команді. Використання, розробка та поширення інформаційних матеріалів про психологічні особливості адаптації, методи самодопомоги й ресурси підтримки є дієвими кроками для здійснення психологічної підтримки учасників освітнього процесу.

Рекомендуємо провести для педпрацівників заходи щодо опанування форм першої психологічної допомоги: ненав'язливого надання практичної допомоги та підтримки; оцінки потреб; надання допомоги в задоволенні нагальних потреб (їжа, вода, інформація); уміння вислуховувати людей, не примушуючи їх говорити; уміння втішити й допомогти людині заспокоїтися; надання допомоги

в отриманні інформації, установленні зв'язку з відповідними службами й структурами соціальної підтримки; захисту від подальшої шкоди.

Корисні ресурси:

- [Рекомендації щодо створення психологічно безпечного середовища, способи роботи з дітьми, які зазнали стресу, травми або переживають тривогу через воєнні дії.](#)
- [Інструкції для педагогів про методи самопідтримки, способи управління стресом та роботу з власними емоціями, щоб уникнути вигорання.](#)

2. Педагогічна підтримка

Рекомендуємо організовувати тренінги для вчителів з нових освітніх програм, методик навчання та оцінювання; створювати [педагогічну інтернатуру](#) для новопризначених учителів та [супервізію](#) для всіх категорій педагогічних працівників, що допоможе адаптуватися до нової системи освіти; організовувати тренінги, форуми, конференції та інші заходи для обміну досвідом між педагогами.

Педагогічна підтримка має надаватись для всіх учасників освітнього процесу залежно від потреб. Вплив травматичних подій на здобувачів освітнього процесу може призвести до виникнення в них особливих освітніх потреб, як інтелектуальних, функціональних і фізичних, так і соціоадаптаційних. Рекомендуємо педагогічним працівникам разом зі спеціалістами опанувати прояви особливих освітніх потреб у школярів та сигнали, що свідчать про необхідність залучення фахівців (психологів, логопедів, реабілітологів тощо), а також обговорити

в педагогічному колективі роль команди супроводу в забезпеченні інклюзивного навчання на деокупованій території.

Корисні ресурси для роботи з дітьми з ООП

В умовах, що склалися та постійно змінюються, на різних територіях України в дітей з особливими освітніми потребами можуть виникати додаткові проблеми та потреби. Потрібно враховувати, що на території, де ведуться бойові дії, чи в населених пунктах, які нещодавно звільнені, або тих, що досі перебувають у тимчасовій окупації, найбільші проблеми можуть бути навіть на елементарному рівні. Організація освітнього процесу, психолого-педагогічного супроводу дітей з ООП має відбуватися з урахуванням безпекової ситуації в кожному населеному пункті. У деяких категорій дітей з ООП зберігається можливість регресивних станів, у стресових ситуаціях — відкатування в поведінці та реакціях. На певних територіях значно зростає потреба в проведенні додаткової роботи з батьками щодо психологічного супроводу дитини у воєнний час, у заняттях, вправах, що сприяють відновленню відчуттів спокою та сили, інформуванні батьків щодо допомоги дітям у подоланні негативних наслідків травмуючих подій та адаптації до нових обставин їхнього життя. Щоб підтримувати навчання осіб з ООП в умовах воєнного стану, корисно продовжувати формувати бібліотеку онлайн-матеріалів для організації інклюзивного освітнього процесу. Бібліотека може зберігатися в хмарі з подальшим наданням доступу всім, хто працює за цим напрямом.

- Про організацію освітнього процесу осіб з особливими освітніми потребами у 2024/2025 навчальному році.
- Методичні рекомендації щодо організації практичної роботи зі здобувачами освіти з інтелектуальними труднощами в умовах інклюзивного навчання.
- Оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами.
- Вебінар «Застосування універсального дизайну у навчанні під час розроблення онлайн-уроків».
- Надання освітніх послуг для осіб з особливими освітніми потребами в умовах дистанційного навчання на всіх рівнях освіти.
- Як застосовувати в школах універсальний дизайн, стандарти доступності й розумне пристосування.
- Універсальний дизайн в освіті.

3. Методична підтримка

16 травня 2024 року Міністерство освіти і науки України наказом № 701 затвердило Рекомендації щодо використання модифікованих програм з української мови, української літератури, історії України, географії для закладів загальної середньої освіти, у яких радять використовувати модифіковані (скорочені освітні програми) програми для опанування вказаних предметів тими учнями, які пропустили навчання або тривалий період вчилися не за українськими програмами.

Адаптація освітніх програм дозволяє зробити освітній процес більш індивідуальним та ефективним, ураховуючи

різноманітні потреби учнів. Це має велике значення під час організації освітнього процесу українською мовою, коли рівень знань учнів може суттєво відрізнятись. Завдання та диференційовані матеріали підбираються з урахуванням рівня знань і темпу роботи кожного учня. Освітній процес будується з урахуванням інтересів та особливостей кожного учня. Матеріал подається в логічній послідовності, від простого до складного. Значущою є системність викладу матеріалу. Усі компоненти освітнього процесу розвиваються комплексно й послідовно. Завдання ускладнюються поступово, щоб учень міг успішно справлятися з ними. Матеріал повторюється в різних формах, щоб закріпити знання. Рекомендуємо використовувати наочність, картинки, схеми, таблиці, презентації для кращого розуміння матеріалу, практично орієнтовані завдання, діяльнісний підхід до викладання. Використовуйте інтерактивні методи навчання (групові роботи, дискусії, проєкти). Застосовуйте завдання, які моделюють реальні ситуації спілкування. Залучайте учнів до виконання проєктів, які дозволяють застосувати отримані знання на практиці. Формуйте мовне середовище, у якому тільки українська мова використовується для спілкування, навчання та гри. Створюйте мотивацію для використання української мови в повсякденному житті. При цьому потрібно враховувати індивідуальні особливості кожного учня (темп роботи, стиль навчання, інтереси). Надавайте підтримку учням, які мають труднощі з навчанням. Для учнів з початковим рівнем знань завдання можуть бути спрощені за обсягом, кількістю слів, складністю граматичних конструкцій. Комбінуйте традиційні методи навчання з інтерактивними.

Отже, проведіть початкову діагностику знань учнів, щоб визначити їхні сильні сторони та прогалини. Розділіть учнів на

групи за рівнем знань, щоб підібрати завдання відповідної складності. Для учнів з нижчим рівнем спрощуйте завдання, зменшуйте обсяг матеріалу, використовуйте просту лексику. Для більш підготовлених учнів пропонуйте додаткові завдання, які вимагають глибокого розуміння матеріалу. Підбирайте завдання, які відповідають індивідуальним особливостям кожного учня.

Використання адаптованих освітніх програм, підручників та посібників, що відповідають українським стандартам освіти, є обов'язковим. Адміністрації закладів рекомендуємо надавати методичну допомогу вчителям щодо розробки уроків, підбору дидактичних матеріалів та оцінювання досягнень учнів. Використання платформи «Всеукраїнська школа онлайн» для обміну навчальними матеріалами й методичними рекомендаціями, спілкування між учителями спрощує організацію уроків. З метою надолуження освітніх утрат можна створити мовні табори на час літніх і зимових канікул.

Доцільно також використовувати [скорочені освітні програми](#) для тих учнів, які пропустили навчання або тривалий час не вчилися за українськими освітніми програмами (зокрема, для дітей за кордоном і таких, що вимушено перебувають на тимчасово окупованих територіях). Зміст скорочених програм побудовано так, що діти здобуватимуть основні знання з визначених предметів, які допоможуть їм безперешкодно продовжувати навчання в українських школах.

Для цього ви можете скористатися методичними посібниками:

- [«Як спланувати та провести мовний табір»](#) і [Типова програма літнього мовного табору](#).

- [Методичний посібник до онлайн-курсу «Цифровий учитель».](#)
- [Інструменти для визначення та подолання освітніх втрат.](#)
- [Модифіковані \(скорочені\) навчальні програми для навчальних предметів українознавчого циклу.](#)
- [Навчально-методичний посібник «Як ти? Уроки з психології для школярів \(10–14 років\)».](#)
- [Методичний посібник «Діагностичне тестування: як працювати з тестами та їхніми результатами».](#)
- [Онлайн-курс для вчителів — УІРО.](#)

4. [Соціальна підтримка](#)

Соціальна підтримка вчительства на деокупованій території є пріоритетною з огляду на те, що освітяни могли зазнати впливу тривалого стресу / травматичних подій / складних життєвих обставин. Відновлення освітнього процесу неможливе без забезпечення психологічної, соціальної та матеріальної підтримки педагогічних працівників.

Рекомендуємо провести опитування серед учителів для визначення їхніх актуальних потреб (психологічна допомога, матеріальна підтримка, професійне перенавчання тощо). Також пропонуємо розробити програми психологічної підтримки та професійного розвитку і перекваліфікації (у випадку відсутності вчителя певного предмета інший педагог може взяти на себе викладання тимчасово або на постійній основі). Реалізація програм має відбуватися через залучення кваліфікованих практичних психологів, соціальних працівників у співпраці з місцевими органами влади, громадськими організаціями та міжнародними партнерами.

Потенційними джерелами фінансування соціальної підтримки можуть бути: кошти з державного та місцевих бюджетів на соціальні програми для вчителів; кошти від міжнародних фондів, які підтримують освіту в зонах конфлікту; кошти від благодійних фондів та громадських організацій або збір коштів через онлайн-платформи чи спонсорські внески.

Можливі форми співпраці закладу освіти:

- співпраця з місцевими органами влади: спільне планування та реалізація програм, забезпечення адміністративної та логістичної підтримки;
- співпраця з громадськими організаціями: залучення до надання психологічної допомоги, організації тренінгів та семінарів;
- співпраця з міжнародними організаціями: отримання експертної підтримки, фінансування проєктів, обмін досвідом;
- співпраця із закладами вищої освіти: залучення студентів та викладачів до проведення психологічних консультацій, організації волонтерських програм;
- співпраця з іншими педагогами: створення мережі підтримки серед самих учителів, обмін досвідом та взаємодопомога.

Ключові напрями соціальної підтримки: індивідуальні та групові консультації; тренінги з управління стресом; тренінги, семінари, майстер-класи з нових педагогічних технологій, методики викладання та допомоги в пошуку роботи, організації дозвілля.

Соціальна підтримка вчителів на деокупованій території вимагає залучення багатьох ресурсів. Тільки спільними

зусиллями держави, громадських організацій, міжнародних партнерів і самих учителів можна забезпечити ефективну реабілітацію та повернення до нормального життя педагогічних працівників.

5. Інформаційна підтримка

Рекомендуємо використовувати вебсайти, блоги та інші інформаційні ресурси з метою ознайомлення з актуальними новинами, роз'ясненнями й рекомендаціями щодо освітнього процесу. Доцільно організовувати інформаційні кампанії для інформування батьків, учнів та вчителів про зміни в освітній системі. У разі виникнення питань докладну інформацію можна отримати за телефоном гарячої лінії Служби для звернення громадян. [МОН повідомляє](#) про те, що громадяни України можуть звертатися зі скаргами щодо недотримання безпечних умов освітнього процесу до Державної служби якості освіти.

Телефон гарячої лінії Служби для звернення громадян:

З питань дошкільної, загальної середньої, позашкільної, професійної (професійно-технічної) освіти: (044) 236-10-50. Час роботи гарячої лінії: понеділок — п'ятниця з 9:00 до 18:00 (крім вихідних і святкових днів).